

ARKTIS FORANDRER SIG

Mark Nuttall

Indhold

- **ET MILJØ PÅ SPIL**
- **PÅ VEJ MOD EN DAGSORDEN FOR BÆREDYGTIG UDVIKLING I ARKTIS**
- **FORHINDRINGER FOR BÆREDYGTIG UDVIKLING: ARKTIS I DEN GLOBALE ØKONOMI**

ET MILJØ PÅ SPIL

Det er svært at rejse i langt i Arktis uden at møde kræfterne og effekterne af det globale kapitalistiske industrielle system, årtier med socialistisk ideologi i rigelige mængder, eller påmindelser om hvor strategisk vigtig regionen var under den kolde krig. Store olieproducerende strukturer, såsom Prudhoe Bay ved Alaska North Slope, er tilknyttede metropolernes centre via et konstant stigende antal grusbelagte forsyningsveje. Olie- og gasrørledninger, nogle rustne og utætte, slanger sig over flere hundrede mil af tundra og bjergkæder, alt imens seismiske stier og arrene af skovrydning har sat dybe spor i tundraens og de boreale landskaber.

Selv i øde områder, langt væk fra menneskelige bebyggelser, er uvelkomne møder med skrald og industrielt, samt militært affald, påmindelser om skrøbeligheden og sårbarheden i Arktis, og det indtrængende væsen som menneskelig aktivitet byder. I det nordøstlige hjørne af Grønland (i et ubeboet område af en nationalpark) kan man f.eks. finde plastikposer, fiskenet, pigtråd, benzindunke og ølflasker, der er skyllede op på kyster der sjældent besøges af mennesker. På Alaskas Seward Peninsula (en halvø) har lokale folk fundet korroderende flybatterier i floder, der forsyner deres fiskelejre med drikkevand i sommermånederne; køretøjer efterladt af USAs militær, og beholdere med sennepsgas halvt

begravede i tundraen. I 1994, fem år efter Exxon Valdez grundstødte og derved lakkede 49,5 millioner liter råolie fra North Slope ud i Prince William Sound, var det muligt at tale med fiskere fra det sydlige Alaska der endnu forsøgte at komme overens med katastrofens indvirkning på deres levevilkår.

Exxon Valdez hændelsen i Alaskas Prince William Sound i 1989 illustrerer farerne ved at transportere olie til søs, og nylige udslip fra russiske olierørsledninger har ligeså rejst spørgsmål om deres driftsikkerhed. Et sted imellem 5-10% af den russiske olieproduktion menes at gå tabt via lækager, udblæsninger af oliekluder, spild og tyveri. Mindre udslip fra skibe, såsom tankskibe, fragtskibe, fiskeriflåden og færger der opererer i de nordlige vande, er også forureningskilder og kan ikke uden videre overvåges, men deres indvirkning på arktiske økosystemer kan alligevel være betydelige. Isbjørne, sæler, havoddere og havfugle lider allerede jævnlige tab p.g.a. olieforurening, mens grønlandshvalernes migrationsruter gennem koncessionsområder for olie og gas i Chukchi-havet kan blive alvorligt forstyrrede, hvis udviklingen fortsætter. Forskere har beskrevet hvordan isbjørnes nysgerrighed let får dem til at undersøge fremmede objekter og lugte, deriblandt offshore boreplatforme og benzindunke i arktiske landsbyer og inuit fangstlejre. De risikerer også døden ved at undersøge olie direkte, ved at slikke olien af deres pels eller ved at spise forurenede sæler eller fugle.

Olie forbliver i længere perioder i Arktis p.g.a. de lave temperaturer, der resulterer i lav fordampning, og de relativt små mængder lys i løbet af året reducerer den ultraviolette stråling, der er nødvendig for nedbrydning. Indvirkningerne fra olieforurening på tundra-miljøerne kan forblive synlige på lav i adskillige år: lav udgør hovedfødekilden for rensdyr, og andre planter der er specielt sårbare overfor forurening. På land hjælper sne og is måske med til at stabilisere olien om vinteren, men forårets optøning frigiver det blot igen (sammenfaldende med ankomsten af migrerende fugle). Samtidigt hjælper den arktiske is med til at hæmme bølgegang på havets overflade, der i mere tempererede regioner ville hjælpe med til at mildne effekterne af olieforurening. Oliebrande producerer også røgskyer, der koncentrerer ved de lave atmosfæriske inversioner af luft i Arktis. Røgskyer fra oliebrande reducerer ikke blot vigtige niveauer for solstråling, men indeholder tilmed

forurenende stoffer, der er skadelige for menneskers helbred såvel som hav- og landmiljøers produktivitet.

Andre trusler mod det arktiske miljø og befolkninger er mindre synlige, men ikke desto mindre virkelige. UVB stråling har effekt på menneskers hud, øjne og immunforsvar. Atmosfærisk forurening og havforurening medvirker til at forureningsstoffer indtræder i fødekæden på alle niveauer. Fordi disse vedvarende organiske forurenende stoffer (Persistent Organic Pollutants/ POP) nedbrydes langsommere i Arktis end i varmere regioner, så udgør de en større trussel mod mennesker og dyr. Som eksempel kan nævnes polychlorinerede biphenyler (olieagtige og menneskeskabte substanser der populært kendes som PCB, og som fordamper fra lossepladser og brændende olie), der er fundet i brystmælk blandt canadiske inuit kvinder. PCB forårsager kræft og skader børns neurologiske og hormonelle udvikling. Høje niveauer af kviksølv er også fundet i levervæv på sælarter der udgør primære fødekilder for isbjørne, og danner såvel basis for subsistensjagt- og fangerkulturerne i mange inuit samfund. I Grønland har hver sjette person skadelige niveauer af kviksølv i deres blod; andre giftige kemikalier fundet hos inuit inkluderer toxaphen og chlordane. Tundra og marine økosystemer befinder sig også i risikozonen for dumping af atomaffald og forurenende tungmetaller. Atomprøvesprængninger er blevet udført nær Novaya Zemlya in det russiske Arktis, mens radioaktivitet påvirker Nordatlanten og Barentshavet. De højeste niveauer af radioaktiv forurening langs den norske kyst er f.eks. ikke oprindeligt fra Rusland, men fra radiokemiske værker i Storbritannien og Frankrig.

Global opvarmning, forårsaget af stigende udslip af drivhusgasser, truer betydeligt Arktis og levevilkårene for oprindelige folk. Arktiske økosystemer er ekstremt følsomme overfor klimaforandringer, og en sandsynlig stigning i vintrenes gennemsnitstemperaturer på 3 til 6 gange det globale niveau er forudset. Der er allerede bevis på at vintre i arktiske og sub-arktiske regioner er ved at blive varmere. Mens klodens gennemsnitlige overfladetemperatur er forudsagt at stige mellem 2° og 5°C over de næste halvtreds til hundrede år, så er Arktis forudset større temperaturstigninger: op til 10°C. Global opvarmning kunne reducere havisens udbredelse; permafrost kunne tø hurtigere om foråret,

men bruge længere tid på at fryse om efteråret; fiskebestande ville ændre sig og dyrenes migrationsruter, såsom caribou, ville blive forstyrrede efterhånden som skovenes, tundraernes og kystområdernes miljøer tilpassede sig nye levebetingelser. Klimaforandring vil sandsynligvis også forstyrre livet for millioner af trækfugle, når de finder mindre føde vedhvilesteder, overvintringsteder og ynglepladser. Jagt, fangst og fiskeri ville blive alvorligt berørte, og de små og isolerede samfunds økonomier, der allerede nu er sårbare overfor ændringer i den globale økonomi, ville lide drastisk under disse forhold.

Klimatiske processer i Arktis påvirker globale betingelser, der igen bidrager til videre forandring i Arktis. Nogle forskere påpeger dog forsigtigt, at mens kollektive data af globale temperaturer indikerer, at der har fundet en overfladeopvarmning sted på mellem 0,3 og 0,6°C sted i løbet af de sidste hundrede år, så findes der ingen regionale studier der bekræfter disse verdensomspændende træk. Tværtimod er atmosfæriske temperaturgennemsnit i Arktis sæsonalt og geografisk betingede. Alligevel er der betydelig frygt for atudsigterne ved global opvarmning, der påvirker Arktis og kan forårsage smeltning af ismasserne, også kan true lavtliggende kystbyer og lande såsom Bangladesh og Nederlandene. Smeltningen af den arktiske permafrost vil udløse enorme mængder af metan, der vil bidrage yderligere til drivhuseffekten. Klimaopvarmning kan måske også resultere i større skydække, samt højere niveauer af fordampning som et resultat af mere kondens (en anden drivhusgas) i atmosfæren. Der er fundet et hul i ozonlaget over Arktis (såvel som over Antarktis), og det diskuteres blandt forskere, at hvis ozonlaget bliver tyndere eller hullet bliver større, så er der en række konsekvenser for ikke blot Arktis men hele Jorden. Da ozon, en gasart der findes 20-50km oppe i jordens atmosfære hjælper til at reducere eller filtrere den energifulde ultraviolette stråling fra solen, så betyder fortyndingen af ozonlaget, at mere ultraviolet stråling vil nå jordens overflade. Mulige konsekvenser inkluderer mutationer i plantevækst og forhøjet risiko for hudkræft blandt mennesker og dyr. Reduktion af ozon bidrager muligvis også til en gravis opvarmning af jordens overflade. En af hovedårsagerne til reduktion af ozon er udledningen af Chloroflourocarbon (CFC) - menneskeskabte gasarter der bruges i køleskabe og spraydåser, der er ikke-nedbrydelige og når udledt i atmosfæren hjælper til med at fortynde ozonlaget.

Arktis har en ikke-misundelsesværdig fordel af at være et naturvidenskabeligt laboratorium i studier af globalt miljø. Nogle af de mest alarmerende eksempler i de seneste år på at miljøproblemer i Arktis er globale fremfor regionale inkluderer forureningen af lav og rensdyr (der spiser lav) i det nordlige Skandinavien efter Tjernobyl ulykken; fundet af PCB i brystmælk blandt canadiske inuit kvinder (der viste sig at være fire gange højere end niveauet blandt kvinder bosat i det sydlige Canada); arktisk tåge, der giver det bedste eksempel på langtrækkende transport af atmosfærisk forurening. Som en fotokemisk smog, der er mest problematisk om vinteren, indeholder arktisk tåge forurenende stoffer, der stammer fra industrielle aktiviteter såsom forbrænding af olie og kul, og fremstilling af stål. Disse transporteres via luften fra Europa og Asien til de nordlige polarområder, hvor tågernes partikler, pga. den koldere luft, vedbliver med at eksistere. Svovlpartikler er det mest almindelige komponent af arktisk tåge og de truer ikke blot lavtliggende ozon, men de forstyrrer også atmosfæriske energistrømme og bidrager til syreregn. Andre forurenende stoffer findes i kobber, bly, zink og arsenik. De findes i lav- og mosarter i Alaska, Sverige, Norge og Finland, men falder også ned i nogle af de bedste fiskeområder i Arktis.

PÅ VEJ MOD EN DAGSORDEN FOR BÆREDYGTIG UDVIKLING I ARKTIS

Arktisk Råd/ Arctic Council (www.arctic-council.org) blev dannet i 1996 med mandat til at udvikle det arktiske samarbejde til mere end blot miljøet, med specifik fokus på bæredygtig udvikling. Rådet skal være et forum på højt niveau for de arktiske nationalstater (Canada, USA, Island, Rusland S.N.G., Danmark, Sverige, Finland og Norge), og skal beskæftige sig med miljøbeskyttelse (især i forurenede områder), bæredygtig økonomisk udvikling, subsistensaktiviteter, sundhed, udvikling af samfund, turisme, samt transport og kommunikation. Oprindelige folk blev også sikret permanent mulighed for deltagelse.

Målsætningerne for arbejdsgrupperne under Arktisk Råd er at beskytte arktiske økosystemer (og her medregnes mennesker som en del af økosystemet); sikre lokale og indfødte befolkninger en bæredygtig brug af bæredygtig ressourcer; anerkende og inkorporere de traditionelle og kulturelle behov, værdier og metoder for oprindelige folk m.h.t. det arktiske miljø; undersøge status af det arktiske miljø jævnlige; identificere

årsagerne og udstrækningen af forurening i Arktis, og at reducere samt eliminere forurening. Dette finder sted via fem programmer, der beskæftiger sig med miljøproblemer, såsom olieforurening, dumping af radioaktivt affald, tungmetallforurening af miljøet, syre(regn) og arktisk tåge. Programmerne er: Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP); Protection of the Arctic Marine Environment (PAME); Emergency Prevention, Preparedness and Response (EPPR); Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF); og Sustainable Development Working Group (SDWG).

Arktisk Råd erstattede Arctic Environmental Protection Strategy (AEPS), der blev startet i Rovaniemi, Finland i juni 1991 da miljøministre fra de otte arktiske lande underskrevdeklARATIONEN om beskyttelse af det arktiske miljø (Declaration on the Protection of the Arctic Environment). Kendt som Rovaniemi-processen var AEPS et forum for otte arktiske nationalstater til at dele informationer og udvikle programmer og initiativer der beskæftigede sig med miljømæssige problemer såsom arktisk forurening.

Inuit Circumpolar Conference (ICC) dannedes i Alaska i 1977 som svar på den stigende olie- og gasudvinding, og repræsenterer inuit i Grønland, Canada, Alaska og Sibirien. Siden 1983 har organisationen haft NGO status ved FN og betragter også sig selv som fortrop for oprindelige folks rettigheder - specielt m.h.t. selvbestemmelse. ICC kritiserede AEPS for dens, til at starte med, snævre fokus på konservering, og lagde i stedet vægt på nødvendigheden at gå videre med en diskussion af hvordan man kan tilvejebringe og bibeholde en bæredygtig økonomisk basis for nordlige samfund, der går længere end knald eller fald cyklusser, som en erstatning for blot at overvåge det arktiske miljø. Mens beskyttelsen af visse arter såsom hvaler og isbjørne er vigtig for oprindelige folk, så ignorerer systemer der bygger på videnskabelig ressourceforvaltning, ofte oprindelige folks perspektiver og værdier. Udpegningen af vildtreservater og nationalparker til beskyttelse af dyr og miljø, begrænser f.eks. ofte folks ret til jagt, fangst og fiskeri i selvsamme områder, og internationale regler har haft en effekt på subsistenshvalfangst. Det er ICCs grundholdning at beskyttelse af naturen er en forudsætning for bæredygtig udvikling af arktiske ressourcer.

ICC har skubbet på m.h.t. bæredygtig udvikling fordi de små afsondrede og fortrinsvis indfødte samfund i det cirkumpolare nord oftest karakteriseres ved deres

blandede økonomier: kombinationen af den uformelle sektor med traditionelle subsistensaktiviteter, der udgør den primære kilde af føde for mange hushold, og den formelle sektor med lønarbejde og sociale ydelser. Den uformelle sektor er svær at måle og analysere, da den kombinerer jagt, fangst og fiskeri baseret på langvarige, bæredygtige mønstre af brug og sæsonale variationer; manglende akkumulation af kapital; deling af vildtføde; generationernes overførsel af viden, samt ikke-monetære udvekslinger baseret på slægtskabsgrupper og andre tætte social netværk. Subsistensaktiviteter bidrager ikke blot med nærende midler til overlevelse, men jagt og fiskeri er ligeledes vigtige for kulturel identitet, og understreger de specielle forhold mellem mennesker og dyr, der er essentielle for kontinuiteten af oprindelige folks kulturer og levevilkår. På trods af den kulturelle og økonomiske vigtighed af subsistensfangst, så er der et faldende antal folk i arktiske samfund, der deltager i eller er afhængige af at jage land- og havdyr. Selv om de fleste ønskede at jage eller fiske, så kan subsistensaktiviteter ikke alene danne grundlag for langvarig bæredygtighed i alle arktiske regioner. I stedet for er mange oprindelige folk involverede i andre typer økonomiske aktiviteter, såsom kommercielt fiskeri, olieindustrien eller minearbejde.

Ikke desto mindre er de formelle og uformelle økonomier i mange tilfælde gensidigt afhængige, hvilket gør grænserne mellem dem slørede og svære at definere. Selvom subsistensøkonomi normalt differentierer sig fra kapitalistisk økonomi ved at produktionsenheden (i dette tilfælde familien) ligeledes er forbrugsenhed, så er subsistensøkonomier i Arktis ikke desto mindre afhængige af markedskræfter og 'monetærisering'. Dette har været en realitet lige siden oprindelige folk involverede sig i pelshandel. Studier af kommercielt fiskeri i afsidesliggende landsbyer i Alaska har vist, at alt imens folk primært fisker for at sælge fangsten, fremfor selv at konsumere den, så engagerer de sig alligevel i aktiviteter der har at gøre med de fysiske, sæsonale, kulturelle og socialt organisationelle aspekter af subsistensproduktion. Dette gør sig bemærket i den alsidigeudnyttelse af ressourcer og gensidige afhængighed mellem hushold. På samme måde, i Labrador, er teknikker og viden nødvendig for at kommerciel cariboujagt minder om fangst aspekter ved subsistensjagt på caribou. En forskel er det at fangerne er ansat ved

et kommercielt foretagende og afleverer deres fangst til en fabrik. Det er svært at se forskellene mellem en fanger, der hjembringer cariboukød til sin familie, og en fanger der fanger sit bytte på akkurat samme måde, men sælger kødet til en fabrik for derved at kunne købe mad til sin familie.

Som eksemplet fra Labrador illustrerer, så bliver noget af produktionen fra fangst fiskeri og hyrdedrift handlet, byttet eller solgt, selvom noget også bliver konsumeret af fangernes, fiskernes og hyrdernes familier. Mens meget af dette finder sted i lokale og regionale rammer, så finder kød, fisk, pelse og skind også vej til fjerne markeder, hvorved uformelle økonomiske aktiviteter bliver afhængige af og tæt forbundne med den globale økonomi. Jægere, fangere, fiskere og familier er også afhængige af moderne teknologi: påhængsmotorer, snescootere, brændstof, rifler og net, hvilket betyder at en konstant strøm af penge er nødvendig for at understøtte subsistensaktiviteter. Indtil aktiviteterne omkring anti-sælfangst anti-fældefangst kampagner praktisk talt udslettede markederne for sælskind og pelsdyr såsom bæver og bisamrotter, kom den primære indtægt for fangerfamilier fra salg af disse varer. I det nordlige Grønland, betød prisfaldet i og tabet af markeder for sælskind som resultat af dyreværnsaktiviteter i 1980'erne, at folk i udkantssamfund, der var afhængige af fangst måtte se sig om efter andre indtægtskilder som supplement til subsistensfangst. Et beskedent fiskeri efter helleflynder udviklede sig for at møde dette behov. Alligevel har overfiskeri betydet en reduktion af helleflynder ved Grønland, efterhånden som kommercielt fiskeri af skibe fra andre egne af Grønland i kombination med lokalt fiskeri lægger pres på ressourcen.

Generelt er fangerfamilier i hele det cirkumpolare nord karakteriserede ved plurale aktiviteter , hvor penge fremskaffes ved fuldtids- eller deltidsarbejde, sæsonbetonet arbejde, håndværk, kommercielt fiskeri eller andre måder der understøtter eller supplerer subsistensaktiviteter. Ironisk nok så begrænser fuldtidsarbejde den tilgængelige tid til fangst og fiskeri, hvorfor den mere tilbagelænedede, midlertidige, eller sæsonalt betonedede natur ved mange job ikke tillader mange hushold at være selvforsynende eller uafhængige af den mere formelle økonomi. Subsistensaktiviteter kan være noget som individer falder

tilbage på som et supplement til det betalte arbejde de har, eller noget de bruger mens de leder efter arbejde i den formelle sektor.

Nogle observatører betragter de uformelle økonomiske aktiviteter som et stort potentiale for økonomisk alsidighed i oprindelige folks samfund. De lægger vægt på vigtigheden af den uformelle sektor for samfundsudvikling i miniskala, og mener at subsistensaktiviteter udgør den bedste basis for selvforsyning; forstået på den måde at den lokale økonomi vil være i stand til at give folk en rigtig og regulær indkomst. Udvidelsen af de uformelle aktiviteter, såsom høsten af land- og havpattedyr på kommercielt niveau, har af nogle været betragtet som løsningen på afhængigheden af en ikke-bæredygtig ressourceudvikling. F.eks. betragter Hjemmestyret i Grønland produktionen, distributionen og udvekslingen af føde og varer fra fangst og fiskeri som vitale i udviklingen af lokal bæredygtig udvikling i miniskala. Hjemmestyrets promovering af dette system ville reducere efterspørgslen på importerede fødevarer, støtte lokal fangst og afbalancere nødvendigheden af statsstøtte i form af subsidier til mindre bebyggelser. Såvel som at imødekomme efterspørgslen fra indenlandske og regionale markeder, så undersøger oprindelige folk i forretningsøjemed også internationale markeder. F.eks. flyver koreanske opkøbere jævnligt til Alaskas Seward halvø og betaler mindst USD 50 per pund rensdyrgevir, der derefter bruges som et afrodisiakum. I Labrador nedlægger Inuit fangere årligt omkring 1.000 caribou i kommerciel jagt, mens et lille samfund på Baffin Island imødekommer japansk efterspørgsel på sælskind.

Men grundet den gensidige afhængighed mellem de uformelle og formelle økonomiske sektorer, så står familier og hushold overfor problemer med at sikre en stabil indkomst. Muligheder for deltidsarbejde i mindre samfund er begrænsede, og fuldtidsarbejde er endnu sjældnere. Pelshandelen, guldfeber og olie- og gasudvinding har alle givet jobmuligheder for oprindelige folk, og har ligevel påvirket oprindelige folks levevis. Ikke desto mindre falder markeder fra hinanden, priser falder og job forsvinder. For nyligt har væksten i den arktiske turistindustrien udvidet oprindelige folks muligheder for at drage nytte af deres besøgendes ønsker om naturoplevelser og indfødt kultur, men

tilstedeværelsen af turister er sæsonal, hvorfor det er usandsynligt om turisme kan udgøre basis for samfundsudviklingen.

Oprindelige folks samfund og organisationer er ikke imod forskellige former for udvikling af ikke-bæredygtige ressourcer. Faktisk så ønsker de at deltage i og profitere af udviklingen for derved at sikre økonomisk og kulturel overlevelse. Før i tiden havde industriel udvikling ikke øje for vigtigheden af miljøet og dets ressourcer for oprindelige folk; ej heller de problemer der ofte var et resultat af sådan en udvikling. Mulighederne for at arbejde med problemerne i oprindelige folks økonomier kan kun komme til overfladen hvis oprindelige folk selv har kontrol over resourceudnyttelse og udvikling; hvis den sociale og økonomiske diversitet i oprindelige folks samfund anerkendes og bevares, og kun hvis oprindelige folks kvalifikationer og viden forbedres. Endvidere efterspørges oprindelige folks viden om miljø ved bedømmelse af miljøpåvirkninger.

I nogle henseender har landkravsaftaler tilladt oprindelige folk at gøre anseelige fremskridt, og nogle af de mere betydelige udviklinger er resultatet af landsbykorporativer og indfødte folks virksomheder. De sidstnævnte er enten gået ind i joint ventures med olie-, gas- og mineselskaber, eller har udviklet egne initiativer. F.eks. har Northwest Alaska Native Association (NANA), det regionale korporative selskab i det nordvestlige Alaska, støttet og fremmet Comincos *Red Dog* bly/zink mine, mens Arctic Slope Regional Corporation (ASRC) er den største Alaska-ejede virksomhed. Den sidstnævnte har fået succes p.g.a. dens tilhørsforhold til North Slope Borough (Alaskas mest velhavende regionale regering - til dels fordi den beskatter oliefelterne) og dens forhold til olieindustrien. ASRC har også investeret kraftigt i forretningsområder andre steder i USA.

Ministrene i Arktisk Råd har på samme vis det synspunkt at miljøbeskyttelse og bæredygtig udvikling ikke udelukker hinanden. Arbejdsgruppen for bæredygtig udvikling opstod som en specialgruppe for bæredygtig udvikling (Task Force on Sustainable Development/ TFSD), der var opstået som følge af AEPS ministermødet i Nuuk efter pres fra ICC for at udvide AEPSs agenda. TFSD blev opgraderet som en arbejdsgruppe under AEPS ministermødet i Inuvik. Dannelsen af arbejdsgruppen indikerede, at den fremtidige

kurs for AEPS ville fokusere på de bredere emner i bæredygtig udvikling, fremfor blot forurening og skader på miljøet. Fokuseringen på brugen af bæredygtige ressourcer og turismeindikerer at arbejdsgruppen var meget påvirket af oprindelige folks organisationer, især af ICC der i Nuuk fremlagde hvordan oprindelige folk kunne deltage, og hvordan de selv sammens viden kunne integreres i AEPS.

Bæredygtig udvikling er også en prioritet for det Arktiske Råd, der tæt følger Brundtland kommissionens 1987 definition: udvikling der møder nutidens behov uden at kompromittere muligheden for at fremtidige generationer også kan få deres behov dækkede. Canada har i dets formandskab for rådet defineret bæredygtig udvikling som: udvikling der søger menneskets vel igennem en lige og demokratisk udnyttelse af samfundets ressourcer, samtidigt med at kulturelle forskelligheder og miljøet beskyttes til fremtidige generationer. Mens udfordringen som Arktisk Råd står overfor er at fortsætte den miljøbeskyttelse som blev påbegyndt af AEPS, så anerkender Rådet at det må forbinde dette tættere med bæredygtig udvikling. Oran Young har pointeret at bæredygtig udvikling burde være den overordnede ramme for Arktisk Råd når det påbegynder kortlægningen af nye udviklinger i det arktiske samarbejde. Blandt andet har Young foreslået at præference for subsistens, fællesledelse, og udvikling af miljørigtige teknologier og vaner bør være nogle af de vejledende principper for Rådets arbejde med bæredygtig udvikling (se også www.svs.is/oran.htm).

I søgen på at genforene de forskellige og anfægtede perspektiver fra oprindelige folk, miljøforkæmpere, forskere og ministre, så argumenterer Canada for at Rådets mandat, såvel som de repræsentative strukturer og processer, kan huse alle parternes bekymringer under rubrikken miljømæssig bæredygtig menneskelig udvikling - environmentally sustainable human development (Graham *ibid.*:51, kursiv i original). Mary Simon, Canadas tidligere ambassadør i arktiske spørgsmål, citeres for at have sagt, at Arktisk Råd ikke måtte begå fejlen at betragte miljøbeskyttelse og bæredygtig udvikling som forskellige, som AEPS gjorde, men at bæredygtig udvikling nødvendigvis må have stærke mål til miljøets fordel. Mens det Arktiske Råds syn på bæredygtig udvikling peger i retning af

ICCs standpunkt m.h.t. bæredygtig udvikling som noget der tillader social, kulturel, spirituel, og økonomisk vækst, så kan det ske at kontroverser over udviklingsstrategier kommer til at dominere de førstkommende skridt i Rådet.

FORHINDRINGER FOR BÆREDYGTIG UDVIKLING: ARKTIS I DEN GLOBALE ØKONOMI

Arktisk Råd lægger vægt på miljøbeskyttelse og bæredygtig udvikling, specielt m.h.t. at fortsætte arbejdet der er påbegyndt af AEPS. Som det fælles kommune udtrykker det:

Ministrene anså etableringen af dette nye regeringsforum som et milepæl i deres forpligtelse til at forbedre samarbejdet i det cirkumpolare nord. Rådet vil give mulighed for en mekanisme til at adressere de fælles bekymringer og udfordringer som deres regeringer og de arktiske folk står overfor. I denne henseende henviste ministrene specielt til beskyttelsen af det arktiske miljø og bæredygtig udvikling som baggrund for forbedringer af det økonomiske, sociale og kulturelle godtbefindende i Arktis.

Men hvordan er dette muligt når talrige udviklingsprojekter ikke er følsomme overfor miljøbeskyttelse og bæredygtig udvikling, eller ånden i arktisk miljøsamarbejde. Hvordan kan bæredygtig udvikling opnås i arktiske regioner når de påvirkes af den globale økonomis ebbe og flod? Udvikling i stor skala fortsætter i Arktis, selvom begejstringen over AEPS og Arktisk Råd måske har utydeliggjort den for en tid. Men det er ikke kun nationalstater med arktiske territorier, der betragter ressourceudvikling i det cirkumpolar nord med stigende interesse. Den økonomiske fremtid i Arktis afhænger af globale og økonomiske processer, der gør de arktiske regioner sårbare overfor omskiftelige verdensmarkeder.

Lande, såsom Japan, Korea og EU-medlemslande udgør markeder for værdifulde arktiske ressourcer, hvorved det cirkumpolare nord placeres solidt i verden. Tæt befolkede områder af verden med ingen eller få egne ressourcer kan ikke bibeholde deres voksende befolkningers materielle behov. De ser mod nordlige regioner efter fiskeriudvikling, kulbrinte og mineraler. Sibirien har f.eks. nogle 20% af verdens samlede skovarealer; omkring 40% af verdens samlede nåletræsskov, og Beringshavet er et af de rigeste fiskeområder på jorden. Fiskebestande i Beringshavet er ikke desto mindre truede af den kommercielle ånd i fiskeindustrien (fiskeriet efter lubbe/ blåsej blev standset i 1992 p.g.a. overfiskeri), og USA er kun et af mange lande der bidrager til forringelsen af Beringshavets økosystem. Overfiskeri af en stor international fiskeriflåde har også en effekt på havets økosystem i det europæiske Arktis. Der er et presserende behov for at opnå enighed om forvaltningsbestemmelser, men det bemærkes at fiskeriet ikke synes at have fokuseret på arktisk miljøsamarbejde. Der er usikkerhed om hvorvidt fiskeri vil adresseres m.h.p. bæredygtig ressourceudnyttelse i Arktisk Råd. Der er ligeledes uenighed om kommercielt fiskeris virkning på miljøet. En rapport lavet af det Europæiske Miljøagentur (European Environmental Agency/ EEA) påpeger at kommercielt fiskeri har den største indflydelse på det marine økosystem, men en rapport fra Nordisk Ministerråd modsiger EEA idet den konkluderer, at overfiskeri i europæiske farvande ikke har formindsket bestandene.

Arbejdet der påbegyndtes af AEPS og dens forskellige arbejdsgrupper, og som nu fortsættes af Arktisk Råd, fokuserer primært på at overvåge effekterne af arktiske miljøproblemer; forsøger at give status på arktiske miljørapporter og formidle denne information tilbage til politikere, forskere og oprindelige folk, samt anbefale regeringsministre handling i miljøbeskyttelse og bæredygtig udvikling. Mens det er generelt anerkendt at mange af de arktiske miljøproblemer oprinder udenfor regionen, så savner arktisk miljøbeskyttelse alvorligt et bredere perspektiv på de regionale og globale niveauer af miljøforandringens pres på ressourcer. Hvad der sker i den resterende verden er ligeså betydningsfuldt for Arktis. Arktisk miljødiskurs reproducerer billedet af Arktis som et naturligt laboratorium for studier i global forandring af miljøet (en nyttig frase at bruge når søgning af forskningsmidler skal retfærdiggøres), men formår ikke at overveje, at det er

ligeså vigtigt at inddrage relevansen af fattigdom i udviklingslande, skovrydning i Nepal, oversvømmelser i Bangladesh, eller transnationale selskabers aktiviteter i Sydøst Asien for den arktiske fremtid, dens folk og dens ressourcer.

De største trusler mod den arktiske økologi er primært resultaterne af sociale betingelser, der opstår af menneskelig aktivitet og interaktion med miljøet i lokale, regionale og globale kontekster. Men forslagene fra arbejdsgrupperne, der blev startet under AEPS, har været at overvåge de systemiske og kumulative effekter af global processer i en bestemt region, selvom den geografisk er meget stor, fremfor at søge forståelse for komplekse sociale, økonomiske og politiske processer der udgør de underliggende årsager til global miljøforandring og efterspørgsel af ressourcer. Fremtidige strategier for arktisk miljøbeskyttelse og bæredygtig udvikling kunne drage nytte af at bevæge sig ud over den arktiske centrisme, i et forsøg på at forstå økonomiske og miljømæssige sammenhænge mellem Arktis og andre regioner i verden.

De som er involverede i arktiske miljøbeskyttelsesinitiativer bør inddrage globaliseringens processer. Som det stort set er tilfældet i hver eneste region af verden, så er sociale, økonomiske og politiske sammenhænge virkeligt blevet globaliserede. I det moderne Arktis bliver alle aspekter af livet påvirket og formet af begivenheder, tendenser, beslutninger og aktiviteter der finder sted andre steder. Et hurtigt blik på de velfyldte hylder i et supermarked i Fairbanks; at drikke en kop kaffe med sælfangere på isen i det nordlige Grønland (hvis koner forarbejder sælskind der tilsidst eksporteres til Japan) er nok til at vise hvordan folk i Arktis er en del af et globalt netværk for produktion og udveksling. Eftersom Arktis er uløseligt forbundet med det globale system i komplekse kulturelle, ideologiske, økonomiske og politiske netværk, er det nødvendigt at forstå processen bag globalisering og emner som befolkning, produktion, teknologisk forandring, forbrug og livsstil i et globalt perspektiv. En voksende befolkning medvirker til en betydelig efterspørgsel på ressourcer, og verdens produktion stiger for at kunne holde trit med forbruget. Dette leder uundgåeligt til formindskelsen af naturressourcer såsom kul, olie, gas og mineraler, og bidrager til udledningen af drivhusgasser, som kuldioxid, tab af leveområder og udryddelsen af flora og fauna.

Miljøet belastes ikke blot af udviklede lande, der drives frem af ønsket om økonomisk fremgang, vedligeholdelse af velhavende livsstile og pulserende økonomier (f.eks. japansk industri der formindsker skovene på Sarawak og Sabah), men også af udviklingslande. En af kolonialismens legender har været skabelsen og udformningen af samfund der nu ikke blot behøver at tilpasse sig post-koloniale systemer, men følger den samme bane af økonomisk udvikling som i-landenes. Mange af udviklingslandene er nødt til at finde måder hvorpå de kan udvide deres økonomiske fundament. Industriel udvikling betyder mere forbrænding af fossile brændstoffer og stigende udledninger af kuldioxid. Udviklingslandene skal ikke blot føde deres voksende befolkninger, men de skal også betale enorme summer i international gæld, der igen betyder skovfældning (som det er tilfældet i Amazonas). Væksten af byområder i udviklingslandene sætter miljøet under forstærket pres. Selvom størstedelen af i-landenes befolkninger lever i byområder, så har Afrika den hurtigste befolkningstilvækst i byerne, og efter de første årtier i det 21. århundrede, så vil halvdelen af verdens befolkning sandsynligvis kunne findes i Syd- og Sydøstasien. De fleste folk i disse regioner vil da leve i byer, der ikke kan producere nødvendigheder til at understøtte sig selv. Ressourcer fra landområder, have og områder såsom Arktis vil være centrale i en verden med stigende urbanisering.

Fremtiden for de arktiske regioner er måske forbundne med andre, ikke-arktiske regionale, sociale, politiske og økonomiske interesser. I *The Age of the Arctic* (1989) påpeger Osherenko og Youngvigtigheden af at betragte fremtidens udvikling i Arktis i lyset af transnationale forbindelser fremfor den klassiske model med center-periferi forbindelser, udviklede under den interne kolonialismes betingelser. De skriver:

Udenlandske investorer kan love kapital og avancerede teknologier til arktisk udvikling, og såvel sørge for markeder hvor der ikke er noget lokalt behov. Med få undtagelser...har dette ikke resulteret i kolonialistiske forhold, endog neo-kolonialistiske forhold. Men direkte investeringer på vegne af fremmede selskaber eller regeringer er endnu hastigt voksende hvorved der skabes et komplekst netværk af transnationale forbindelser i Arktis.

Fiskeriet repræsenterer et godt eksempel på hvordan transnational praksis påvirker lokale livsvilkår og ofte forhindrer bæredygtig udvikling. Arktiske samfund der er afhængige af levende ressourcer fra havet oplever, som det kunne være tilfældet i enhver anden region i verden, globaliseringens effekt og indflydelse. Disse opleves i stigende grad i alle aspekter der vedrører det sociale, økonomiske og kulturelle liv. Det er vigtigt at anskue de mange problemer i kystsamfundene i relation til den globale restrukturering af fiskeriet, balancen i konkurrencen mellem forskellige arter og forskellige fiskeområder, internationaliseringen af ressourcer til fiskefabrikker, udsalgsmarkeder og redistribueringen af rigdom fra traditionelle aktører, såsom lokale fiskere og lokale forarbejdere, til magtfulde globale medspillere i form af transnationale selskaber. En af globaliseringens hovedimplikationer for fiskeriet ses med al tydelighed i modeller for ressourceforvaltning og i transitionen fra fisk som almen ressource til privat ejendom. På denne måde forvandles fiskeriet fra industrier eller levemåder der er under kontrol og regulering af lokale, regionale og nationale myndigheder til globale foretagender, der domineres af en håndfuld transnationale selskaber.

Relationerne mellem international handel, miljøet og bæredygtig udvikling har ikke fundet udbredt forståelse, og globale markedstendenser er medbestemmende i hvor lang tid bæredygtig brug af havets levende ressourcer kan fortsætte. Som det er nu, så konstituerer subsidier til fiskeri en af nøglebarriererne til bæredygtigt fiskeri; forstyrrer handel og skaber overkapacitet i fiskeriflåderne. Derved opstår overfiskeri og nedgang i fiskebestande. Evnen til at opnå bæredygtig udvikling afhænger af landenes udfasning af subsidieringsaftaler, og det er bemærkelsesværdigt at Island har taget en ledende rolle i denne henseende. Forsøg på at opmuntre fiskere til at flytte deres opmærksomhed væk fra nedadgående bestande og i stedet koncentrere sig om at bæredygtige fisketeknikker finder sted via internationalt samarbejde på baggrund af formuleringen af kriterier for økomærkning af fiskeprodukter. Alt imens føde og landbrugsorganisationen (Food and Agriculture Organisation - FOA) er involveret i dette arbejde, så har store selskaber og NGOer også gjort væsentlige fremskridt i sigtet mod sikringen af gode miljømæssige metoder via et økomærkningssystem. Et godt eksempel er *Marine Stewardship Council*

(MSC), et initiativ af startet af Unilever og Verdensnaturfonden. MSC har pålagt sine egne globale standarder for bæredygtigt fiskeri og arbejder på at skabe nye markeder ved at belønne gode fiskerimetoder. Dette kan i sig selv udgøre en trussel mod kystsamfundenes levedygtighed, samt lokale industrier der er baserede på produkter fra havet, efterhånden som international handel og forbrugermagt lægger stigende vægt på sikkerheden og troværdigheden ved havets produkter som menneskelig føde. Selvom det tilsigter gode bæredygtige metoder, så risikerer økomærkning at sløre handelsbarrierer - effektiviteten af et sådan system vil først blive kendt efterhånden som forskning i kystområdernes lokale økonomier og fiskemetoder er blevet kontekstualiserede i forhold til internationaliseringen af produktion og udveksling, samt transnationale selskabers involvering i fiskeri.

Samfund langs kysterne, der er afhængige af at kunne høste havets levende ressourcer, er i risikozonen p.g.a. globale kræfter, international handel, restruktureringen af fiskeriet, udbredelsen af fælles fiskeripolitik og miljøaktivisters handlinger. Men de udfordres også indefra af skiftende dynamik i samfundene; aftagende vigtighed af slægtskab og familie for den sociale organisation i fiskeriet; forskellige lokale svar på social forandring, og af kløfterne iblandt og imellem de lokale og nationale fiskeres organisationer. Et karakteristisk træk for samfundene langs kysterne i Grønland, Island, og det nordlige Norge, er at lokalt fiskeri, traditionelt betragtet, har foregået ilille skala og omkring familien. De har udviklet deres egne særegne sociale organisationer centrerede omkring tæt forbundne slægtskabsgrupper, hvorfra medlemmer til besætningerne på fiskebåde blev rekrutterede. Den nuværende realitet for små samfund i mange kystområder er at folk er tiltagende afhængige af okkupationelle relationer som tilsætning til, eller i stedet for, slægtskabsrelationer. Som det allerede er tilfældet i mange nordatlantiske fiskerisamfund, udfra et okkupationelt perspektiv, så bliver fysisk definerede samfund med gensidige interesser, der udtrykkes via tæt slægtskab, erstattet af spredte netværk baserede på okkupationelle relationer og formelle kontraktuelle relationer. I et stigende teknologiseret og moderniseret Grønland er jagt f.eks. blevet mere 'kommercialiseret' mens fiskeri er blevet mere teknologisk komplekst. Fiskere investerer i stigende grad i større sofistikerede skibe og både til at fiske i de forskellige vande omkring Grønland. Mens, som det er i nogle tilfælde, at mandlige slægtskabsmedlemmer såsom brødre investerer i disse

fartøjer sammen, så er besætningsmedlemmer ikke altid i samme slægt, men velkvalificerede ikke-familiemedlemmer der modtager løn fremfor andele i profitten.

Den bæredygtige brug af havets levende ressourcer og den lokale levedygtighed trues af transformationen af fisk, sæler og hvaler fra at være ressourcer med almen brugsret til at være privat eje: opdelelige varer der ligger under for rationelle forvaltningsordninger. I Island er princippet om almen brugsret blevet tilført levende ressourcer i hele landets historie, mens det i Grønland traditionelt har været tilfældet at ingenmennesker ejer dyr. I begge tilfælde, som det også forholder sig i andre nordatlantiske fiskerisamfund, så bliver en fisk eller et havpattedyr ikke en vare der ligger under for private ejerskab indtil den rent faktisk er blevet fanget og derved forvandlet til privat eje. Selv da modvirker komplekse lokale regler, overbevisninger og kulturelle vaner den eksklusive fornemmelse af privat ejerskab. I denne henseende har udviklingen af markeder for grønlandske fisk, mens de udgør en indkomst for lokale fangere og fiskere, provokeret en debat i de små samfund om den rette brug af levende havets levende ressourcer. For mange folk repræsenterer sæl- og hvalfangst relationer der kan udtrykkes ideologisk, naturligt og kulturelt - delingen og distributionen af kød udtrykker og bevarer sociale relationer. Selvom meget kød fra havpattedyr endnu uddeles til fangernes umiddelbare og udvidedefamilie, så er et stigende antal fangere og fiskere i mange områder i Grønland begyndt at sælge deres subsistensfangst til fabrikker, der nu kan findes i de fleste landsbyer - af de samme grunde der nævntes tidligere. Når der fanges og fiskes for at tilfredsstille markedsbehov, udover den lokale og regionale økonomi, så opstår der en følelse af at den traditionelle ideologi om subsistens, med dens vægt på slægtskab, sammenhold, deling og reciprokalitet, forstyrres og ændres for evigt.

Den skiftende natur af politiske og kulturelle forståelser former brugen af Arktis. Konsekvenserne af global forandring og pres på ressourcer; de konflikтуelle politiske, kulturelle og æstetiske værdier der retter sig mod fremtiden, nødvendiggør alle en teoretisk revurdering af den geopolitiske situation i Arktis. Nylige geografiske og politiske perspektiver på hvordan de arktiske regioner forandrer sig, under geopolitisk, økonomisk og kulturelt pres, har vist fremgang i denne henseende. På vej ind i det 21. århundrede vil

forskning i både naturvidenskab og socialvidenskab blive mere værdifuld i kraft af de bidrag de yder til vores forståelse af den globale dagsorden. Men det er ligeså vigtigt at overveje globale processer og deres effekt, hvis vi skal forstå det nutidige Arktis og dets placering i det globale system.

Kort bibliografi der kan henvise læseren til mere uddybende kilder:

Caulfield, Richard A. 1997 Greenlanders, whales and whaling. Hanover: University of New England Press

Chaturvedi, Sanjay 1996 The Polar Regions. Chichester: John Wiley

Graham, B. 1997. Canada and the Circumpolar World: meeting the challenges of co-operation into the twenty-first century. Report of the House of Commons Standing Committee on Foreign Affairs and International Trade, Ottawa

Nuttall, Mark 1998 Protecting the Arctic. Amsterdam: Harwood Academic Publishers

Osherenko, Gail and Oran Young 1989 The Age of the Arctic. Cambridge: Cambridge University Press

Sklair, Leslie 1991 The Sociology of the Global System. London: Harvester Wheatsheaf